

MUDANYA BIRAKIŞMASI VE YANKILARI

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Emin YAMAN*

Mudanya Bırakışması süreci hem ulusal, hem de uluslararası olaylarla bağlantılı gelişmiş, atılan her yeni adım tarafların politikalarını yeniden ve hızla gözden geçirmelerine neden olmuştur. Savaşla barış arasındaki çizgide en zor tercihin yapıldığı, zaman zaman belirsizliklerin arttığı, yönetimlerin kamuoyunlarını tatmin etme zorunluluklarının da belirginleştiği önemli bir ara dönem, geçiş dönemidir.

Mudanya öncesi ve sonrası ile barış umutlarının, beklentilerinin taraflara yansımalarıdır. Yüzyıllık hesapların gölgesinde, üçbuçuk yıl süren savaşın sona erdirildiği diplomatik savaş alanıdır.

Türk Kurtuluş Savaşı boyunca ateşkes ve barış girişimleri ile zaman zaman karşılaşmaktayız. Türk ordusunun başarıları doğrultusunda bu girişimler hızlanır. Bunun bir göstergesi de kamuoyuna yansıyan konferans toplanma yerleri ile ilgili haberlerdir. Başta Venedik olmak üzere İzmit, Beykoz, Üsküdar, İzmir adlarının sıkça geçtiği görülür¹. Bu girişim ve duyumların eyleme dönüşme süreci ancak Büyük Taarruz'un inkar kabul etmeyen gerçekleri karşısında Yunanistan'ın 2 Eylül 1922'de İngiltere'ye, Türkiye ile ateşkes yapabilmesi için aracılık yapması teklifi ile başlar². İtilaf devletlerinin İstanbul temsilcileri 4 Eylül 1922 günü Yunanistan'ın ateşkes istediğini Ankara hükümetine iletmişler, hükümet de bunu Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya telgrafla bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, cepheden Ankara hükümetine 5 Eylül'de gönderdiği yazıda; Anadolu'daki Yunan ordusunun kesin bir yenilgi aldığını, yeniden önemli bir direnme göstermesinin düşünülemediğini belirterek, ateşkes antlaşmasının ancak Trakya için sözkonusu olabileceğini söylemiştir. Bunun için de, 10 Eylül gününe kadar Yunan hükümetinin resmi başvurusu halinde ileri sürülecek koşulları bildirmiş, 10 Eylül'den sonra yanıtın başka türlü olabileceğinin altını çizmiştir³. Mustafa Kemal Paşa'nın amacının İtilaf

1 Bkz. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi Ağustos-Ekim 1922 sayıları ve *Peyam-ı Sabah* gazetesi Ağustos-Eylül 1922 sayıları.

2 Bilal Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)*, 1972, s. 479.

3 Atatürk, *Nutuk*, C.II, 1970, s.675-676; *T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları*, C.III, (7.9.1922), s.750-751; *Hakimiyet-i Milliye*, "Aldanmayacağız" (4.9.1922), s.1.

devletleri tam olarak devreye girmeden Anadolu'nun askeri hareketla boşaltılması işlemini tamamlamak olduğu görülür.

İtilaf devletleri, Anadolu'nun boşaltılması şartı ile Yunanistan'ın ateşkes istediğini 7 Eylül günü resmen Ankara hükümetine bildirmişlerdir. Bu tarih aynı zamanda Yunanistan yönetimindeki çözülüşün ve karışmanın da başlangıcı olacaktır⁴.

Kendisini savaşın dışında gösterme çabası içindeki İngiltere [Türk-Yunan Savaşı olarak gösteriyor], Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları ile karşı karşıya gelme olasılığı kesinlik kazanınca, gerçeklerle yüzyüze geliyordu. Bu aşamada Türklerle savaşıp savaşmama arasındaki ince çizgide İngiliz onur ve prestijini kurtarma çabası ile savaş riski, hem Lloyd George hükümeti, hem İngiliz kamuoyu ve hem de müttefiklerini zor durumda bırakacaktır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'de başlayan süreç, tam tersine dönerek yerini yine İzmir'de, 9 Eylül 1922'de yeni bir sürece bırakmıştı. Bu bağlamda 10 Eylül 1922 tarihi, Yunanistan'ın tamamen dışlandığı görüşmeler sürecinin başlangıcı olacaktır. Batı Anadolu'yu kurtaran Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordularının, işgal altında bulunan boğazlara ve Trakya'ya yönelmesi yeni ve aynı zamanda tehlikeli bir gelişme olarak değerlendirilmiş, özellikle İngilizler, Ankara-Londra ilişkilerini ve Ankara'nın İngiltere'ye karşı tutumunu, İngiltere ile savaş halinde olunmadığını öğrenmek üzere girişimlerde bulunmaya başlamışlardır⁵.

Lloyd George bu girişimlerinin sonucunu beklemeden, Türklerin Avrupa'ya geçmesini önlemek ve ne pahasına olursa olsun Türkleri durdurmak gerektiğini ileri sürerek Çanakkale'de bir ittifak cephesi yaratmak çabasına girişmiş⁶, General Harington da benzer bir amaçla emir bile almaya gerek görmeksizin müttefik devletlerin İstanbul'daki Yüksek ko-

4 Şimşir, *a.g.e.*, s.517. Yunan hükümeti istifa etmiş (7.9.1922), yeni bir hükümet kurulmasına karşın 24 Eylül'de Sakız ve Midilli adalarında Venizelos taraftarı subayların başlattığı, sonra Selanik ve Atina'ya doğru yayılan bir ayaklanma çıkmıştır. Kral Konstantin 27 Eylül 1922 de Yunanistan'ı terkedecektir; Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi (Batı Cephesi)*, C.II, ks.6, kp.IV, 1969, s.38.

5 Girişimler hk. bkz. Gotthard Jaschke, "Mustafa Kemal'in Amiral Brock'a Mektubu", *Bellekten*, C.XXXVI, 1972, s.535-537,539; İzmir'de bulunan İtilaf devletleri konsolosları Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere randevu istemişler, kendilerine 9 Eylül'de Nif'te bulunmaları cevabı verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa 9 Eylül'de İzmir'dedir. Ancak konsoloslar verilen randevu yerinde değildir. *Nutuk*, C.II, s.676-677; Yunan ordusunun sonunu bu kez doğru tahmin eden İngiliz Bakanlar Kurulu 7 Eylül günlü toplantısında gerekirse "tarafsız mütaka"nın silahla savunulması kararını alıyordu. Abdurrahman Çaycı, "Mudanya Mütarekesine Giden Yol", *Mudanya Mütarekesi ve Uluslararası Sonuçları*, 1993, s.10.

6 Seçil Akgün, "Mudanya Silah Bırakışmasında Yabancı Temsilciler" *Mudanya Mütarekesi ve Uluslararası Sonuçları*, 1993, s.49.

miserlikleri nezdinde girişimlerde bulunmuş, 11 Eylül 1922 günü İtalya ve Fransa'nın Çanakkale Boğazının Anadolu sahiline asker göndermelerini sağlamıştır⁷.

Müttefikleri ile ortak hareket etme ve onları kendi politikası doğrultusunda yönlendirme girişimlerini yoğunlaştıran İngiltere, bir dizi kararla baskı unsuru olma yolunu denemektedir. 12 Eylül günü Fransa ve İtalya'ya birlikte hareket etmeyi teklif etmiş⁸, 15 Eylül tarihli toplantısında da; Mustafa Kemal Paşa'ya "bîtaraf mîntika"ya tecavüz etmemesi için üç devlet tarafından tebligat yapılmasına ve doğu meselesinin halli için bir konferans toplanması kararlarını almışlardır⁹. Hükümetinin bu kararlarına karşın Lloyd George savaş yanlısı tutumunu sürdürmüş; müttefikleri, dominyonları ve bazı Balkan ülkelerinden Boğazların savunulması için hemen yardım göndermelerini isteyen kışkırtıcı demeci heyecan uyandırmıştır. Yeni bir savaşa girmek istemeyen İtalya ve Fransa tepki göstererek bu isteği reddetmişler; askerlerini de boğazların gerisine, Trakya yakasına çekmişlerdir. Yugoslavya, Romanya ve dominyonlarda da olumlu karşılanmayan bu çağrı sonuçsuz kalmıştır¹⁰. Destek alamamasına karşın, İngiltere, boğazlardaki askerlerinin sayısını sürekli artırarak kararlılığını somut olarak hem müttefiklerine ve hem de Mustafa Kemal Paşa'ya gösterme eğilimindedir.

18 Eylül 1922'de Yunan ordusu Anadolu'dan tamamen atılmıştır ve artık Anadolu'nun boşaltılması sözkonusu değildir. İtilaf devletleri kuvvetleri ile karşı karşıya gelinmiştir. İtilaf devletleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine verdikleri nota ile, İstanbul ve boğazlar etrafındaki işgal bölgelerinin -bîtaraf mîntika- tarafsızlığına uyulmasını istemekte idiler¹¹. Mustafa Kemal Paşa ise; bir konferansı olumlu karşıladığını, ancak tarafsız bir bölge tanınmadığını, Trakya'yı da kurtarmadıkça orduları durdurmaya imkan olmadığını ifade etmişti¹². Fransız Yüksek Komiseri General Pelle'nin İzmir'e gelerek Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi,

7 Çaycı, *a.g.b.*, s.5, 10; Ali Türkgeldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara, 1948, s.152.

8 Çaycı, *a.g.b.*, s.10; İngiliz teklifini reddeden Fransa, doğu siyasetini yeniden belirlemiş, boğazların serbestisini ve Trakya'nın Türklere iade edilmesini kararını almışlardır. Türkgeldi, *a.g.e.*, s.152.

9 Türkgeldi, *a.g.e.*, s.152.

10 Atatürk, *Nutuk*, C.II, s.677; Yusuf Oğuzoğlu, "Büyük Zafer'den Bursa'nın Kurtuluşuna ve Mudanya Mütarekesi'ne" *Mudanya Mütarekesi ve Uluslararası Sonuçları*, 1993, s.27; Bige Yavuz, "Fransız Arşiv Belgelerine Göre Mudanya Konferansı'nın Toplanmasında Fransa'nın Katkısı", *Mudanya Mütarekesi ve Uluslararası Sonuçları*, 1993, s.113-114; Avusturalya ve Yeni Zelanda dışında olumlu yanıt veren olmadı. Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, 1964, s.435.

11 Genkur, Bşk. *a.g.e.*, C.II, ks.6, kp. III, 1969, s.225-226.

12 Atatürk, *Nutuk*, C.II, s.678.

gelenen noktanın ne denli kritik bir nokta olduğunu göstermektedir¹³. İngiltere, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal Paşa gerçeği ile bir kez daha, üstelik çok daha ciddi bir biçimde karşı karşıyadır. Üstelik giderek yalnızlaşmaktadır.

20-23 Eylül 1922 tarihlerinde Paris'te toplanan Fransız, İngiliz ve İtalya dışişleri bakanları; boğazlara karşı girişilen Türk askeri hareketini durdurmak ve barış konferansına zemin hazırlamak üzere görüşmeler yapmış, Mustafa Kemal Paşa'ya "askeri hareketin durdurulması ve şulh konferansının toplanmasıyla ilgili" bir nota vermişlerdir¹⁴. Türklerin tarafsız bölgeye girmemesi ve azınlıkların himaye edilmesi şartı ile barış konferansında Doğu Trakya'nın Türkiye'ye bırakılması, Mudanya veya İzmit'te ateşkes görüşmeleri yapılması ilkelerinin benimsendiği bildirilmektedir.

Bu notaya karşın Türk kuvvetleri tarafsız tabir edilen bölgeye birkaç noktadan girmişler, İngiliz birlikleri daha dar bir alana yerleşmek üzere geri çekilmişlerdir. Artan gerginlik üzerine general Harington İngiliz birliklerine, Çanakkale'ye saldırı olmadıkça silah kullanılmaması emrini vermiş. Mustafa Kemal Paşa da kan dökülmeden amaca ulaşılacağını gördüğünden birliklerine belirli bir çizgiyi geçmemeleri emrini vermiştir¹⁵. Yine de gelişmeler her iki tarafın savaşa kararlılığını yok etmemekte, bölgeye kuvvet göndermeye devam etmektedirler. Lloyd George'un Türklerle savaşa kararlılığı ile General Harington'un gerçeklere yaklaşan tutumuna, Sovyet hükümetinin İtilaf devletlerine, Boğazlar sorunu ile ilgili görüşlerini kapsayan ve İngiltere'yi yeni bir Avrupa savaşı ile tehdit eden notası da eklenince¹⁶, önemlice bir noktaya gelindi. Bu aşamada savaşa barış arasındaki seçim General Harington'un sağduyusuna kalıyordu. General Harington 26 Eylül günü Mustafa Kemal Paşa'ya, Türk süvarilerinin boğazlar üzerindeki hareketi ile ilgili olarak, tarafsız bölgeye çekilmeleri hakkında bir telgraf çekmiştir. Mustafa Kemal Paşa verdiği yanıtta; Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile müttefikler arasında tarafsız bir bölge kararlaştırıldığından haberdar olmadığını yenileyip, "Süvarilerimizin ve kıtalarımızın harekâtı, mağlup Yunan ordusunu takip harekâtından ibarettir"¹⁷ düşüncesini ileri sürmüştür. Bu kritik aşamada Mustafa Kemal Paşa'nın İngiltere'yi kışkırtmaktan kaçındığı görülür.

Buna rağmen 27 Eylül günü toplanan İngiliz Bakanlar Kurulu, "Çanakkale'den çekilmenin Büyük Britanya İmparatorluğu'nu utanç verici bir duruma düşüreceği" gerekçesi ile General Harington'a kendisinin saptayacağı bir süre içinde tarafsız bölge boşaltılmazsa, ateş açılacağı yolun-

13 *a.g.e.*, s.677-678; Genkur. Bşk., *a.g.e.*, C.II, ks.6, kp.IV, s.40-42.

14 Atatürk, *a.g.e.*, s.678; Türkgeldi, *a.g.e.*, s.154; Genkur Bşk., *a.g.e.*, s.39-40.

15 Akgün, *a.g.b.*, s.52-53; Genkur Bşk. *a.g.e.*, s.45.

16 *a.g.e.*, s.46-48; Akgün, *a.g.b.*, s.52-53.

17 Oğuzoğlu, *a.g.b.*, s.27-28; Genkur. Bşk. *a.g.e.*, s.43.

da ultimatom verilmesini kararlaştırdı. Harington serinkanlı hareket ederek, Mustafa Kemal Paşa ile uzlaşma yolları aramaya devam etti¹⁸.

Bu arada müttefikler, özel yetkilerle donattıkları Franklin Bouillon'u, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere İzmir'e göndermişler; Doğu Trakya'nın Türklere bırakılacağı, boğazlar için özel bir yönetim şeklinin kabul edileceği güvencesinin verilmesi üzerine; karşılık olarak istenen boğazlara yönelik askeri hareketin durdurulup, tarafsız bölgeye girilmemesi önerisi kabul edilmiştir. Bu güvence aynı zamanda İtilaf devletlerinin 23 Eylül günlü notalarına verilen, 29 Eylül tarihli Mustafa Kemal Paşa'nın cevabi notasına da yansımış; Mudanya Konferansı'nın kabul edildiği, 3 Ekim'de toplanılmasının uygun olacağı, İsmet Paşa'nın konferans delegesi tayin edildiği ve görüşülecek konular bildirilmiştir¹⁹. Bu gelişme de Mudanya Konferansı açısından yeni bir sürecin başlangıcı olacaktır.

Mudanya'da bir konferans toplanması teklifini kabul edinceye kadar Mustafa Kemal Paşa'nın her zamanki gerçekçi ve ileri görüşlü kişiliği ile karşılaşırız. Kazanılan Büyük Zaferin sarhoşluğuna, tahrik ve tehditlere kapılmayıp yönlendirici özelliğini korumuş, askeri ve siyasi tavrını yerinde ve zamanında gündeme getirmiş ve uygulamıştır. Bu aşamada da, hem nereye kadar gidilmesi, hem de nerede durulması gerektiğini bilen ve buna karar veren kişidir. Belirlediği hedefi aşmayarak, cepheyi genişletmemeye özen göstermiştir. Geri adım atmazken, savaşın Türk-Yunan savaşı olduğunu gerektiğince vurgulayarak, İngilizleri kışkırtmak ve harekete geçirmekten kaçınmış, barış yolunu hep açık tutmuştur. Daha, Büyük Taarruz hazırlıkları yapılırken, hedefini Anadolu'nun Yunan ordularınca boşaltılması gibi bir pazarlığa kapatarak, boğazlar, İstanbul ve Trakya'ya yönelttiği görülür. Bunu, basına verdiği demeçlerle de ustaca yürütmüştür: "... Bu son taarruzu istemedim, fakat Yunanlıların Anadolu'yu terketmeye mecbur olduklarına inandırıcı başka bir yol yoktu." "...Ben İngilizlerle değil Yunanlılarla harp ediyorum... Yirmidört saatte en iyi kıtalarını Trakya'ya geçirmeğe kifayet edecek nakliye gemilerim de mevcuttur. Bu askerler bir işaretime muntazır bulunuyorlar." "Misâk-ı Millimizde sebat ediyoruz. Bütün Türk arazisinde hakiki istiklâl istiyoruz.." "... hareket-ı askeriye, faaliyet-i siyasiyenin ümitsiz olduğu noktada başlar. Ümidim emniyet verici bir surette avdeti orduların hareketinden daha seri hedeflere erişmeyi temin edebilir."²⁰

Mudanya Konferansı öncesinde Lloyd George'un, mevcut durumu sert tutum ve açıklamalarla kurtarma çabalarına karşın Büyük Zafer, İngi-

18 Çaycı, *a.g.b.*, s.11.

19 Atatürk, *a.g.e.*, s.677-678; Görüşme hakkında Franklin Bouillon 1 Ekim 1922 gecesi İstanbul'daki İtilaf devletleri temsilcilerine açıklamalarda bulunmuştur. Genkur. Bşk., *a.g.e.*, s.51.

20 Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.III, s.44-47.

liz basınında şok etkisi yapmış, özellikle İzmir'in kurtarılması korku ve endişe ile karşılanmıştır. "Acaba İngiltere Orta Doğu'da yeni bir savaşa mı girecekti?" İngiliz kamuoyu muzaffer Türk ordusu ile savaş istemiyordu. Mustafa Kemal Paşa uzlaşmaya hazırdı ve sorunlar da çözümlenebilir sorunlardı. Olumlu adımlarla çözümlenmeli, doğuya İngiliz askeri gönderilmemeli idi. İngiltere'nin ne Yunanistan, ne de bir başka şey için mace-raya atılamayacağına bilinmesi gerekmekteydi. Doğu Trakya'nın savunulması için İngiliz parasının harcanacağı, İngiliz kanının akacağı düşüncesi tedirgin etmektedir. İngiliz muhalefetinin, "biz yalnız başına dünyanın polisliğini yapamayız. Ülkenin mali ve sosyal durumu bunu olanaksız kılıyor" şeklindeki tavrı, İngiliz hükümetini daha ılımlı davranmaya zorluyordu²¹. Müttefiklerinden destek görememek de çaresizliği artırıyordu. Sonuçta, Lloyd George'a yönelik eleştiriler yoğunluk kazanmaya başlamış, genel politikanın yanlışlığı gündeme getirilmiş ve Sevr'in sağlayabileceği yararların yok edildiği, bu nedenle Lloyd George'un gitmesi gerektiği belirtilmeye başlanmıştır²².

1921 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi ile anlaşarak ittifaktan geniş ölçüde kopan Fransa'nın bu aşamada öncelikli konusunun, Türkiye'de topraktan çok ekonomik çıkarlarını korumaya yönelik olduğu görülür. Bu da daha çok savaş sonrasına taşınabilecek bir düşüncedir. Öyleyse, Fransa'ya bu aşamada ortalığı yatıştırma görevi düşmektedir. Çatışma olasılığının arttığı zamanlarda karşı tavrı almış, Fransa'yı tekrar savaşa sürükleyebilecek İngiliz hatalarının kabul edilemeyeceği, Fransız çıkarlarının zedelenemeyeceği belirtilmiştir. İngilizleri önemli ölçüde yalnızlığa terketmişler, İngiliz girişimlerinden rahatsızlıklarını gizlememişlerdir. Yeni bir savaş Fransız sömürgelerinde de rahatsızlığa yol açabilir düşüncesi endişe ile karşılanmakta, bu dönüşü olmayan yola kapıları kapatmaktadırlar²³.

Türk Zaferi'ne duyduğu hayranlığı gizlemeyen İtalyan hükümeti ve basını, bir an önce barışın yapılmasını önermekte, doğuda başlayacak bir savaşa katılmama kararlılığını açıkca dile getirmekte, müttefikler arası kopukluğun belirginleştiğini vurgulamaktadırlar²⁴.

Mudanya Konferansı, 3 Ekim 1922 günü saat 15.15'de İsmet Paşa'nın başkanlığında, İngiliz temsilcisi General Harington, Fransız temsilcisi General Charpy ve İtalyan temsilcisi General Mombelli'nin ka-

21 Geniş bilgi için bkz. Ergun Aybars, "Mudanya Mütarekesi'nin İngiliz Basınında Etkisi", *Mudanya Mütarekesi ve Uluslararası Sonuçları*, 1993, s.65-79.

22 a.g.b., s.76.

23 Yavuz, a.g.b., s.113-115.

24 Anna Massala, "İtalya Basınında Mudanya Mütarekesi", *Mudanya Mütarekesi ve Uluslararası Sonuçları*, 1993, s.83-94.

tılımla başlamıştır. 4 Ekim akşamı Mudanya'ya gelen Yunanistan temsilcileri General Mazarakis ve Albay Soniyenis'in görüşmelere katılma isteği, İsmet Paşa tarafından yetkili olmadıkları gerekçesi ile uygun bulunmamıştır. Bunlar, görüşme ve gelişmeleri gemiden izleyeceklerdir²⁵.

Avrupa basını tarafından da yakından izlenen Konferansta taraflar, özellikle Türkiye ve İngiltere kararlılıklarını ortaya koymuşlar, Konferans boyunca temsilciler ülkelerinin yetkili kurum ve kişileri ile sıkı bağlantı içinde olmuşlardır. Görüşme konularının sadece içinde bulunulan durumu ve günü değil, geleceği de yakından ilgilendirmesi hesapların çok iyi yapılmasını gerektirmiştir. İki kez savaşın eşğine gelinmiş olunması, kararlılığın ve Konferansın öneminin bir göstergesi sayılmalıdır.

Savaşın başından beri milli sınırlar içinde bağımsız, egemen bir devlet olarak yaşama arzusu ve amacını Mudanya'da da yenileyen Türkiye bu amacında direnirken, Yunanistan'ı destekleme politikasından tam olarak vazgeçmeyen (!) İngiltere, dünya kamuoyu önünde çıkarlarını ve prestijini koruma mücadelesi veriyordu. Görüşmelerin daha başlangıcında başgösteren uzlaşmazlık, sınırların gerilmesine yol açmış, Trakya'nın boşaltılması ile ilgili konuda direnilmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi ordularının boğazlar üzerindeki hareketinin durdurulması hakkında İsmet Paşa'ya verdiği yetkiyi kaldırdığını bildirmiştir²⁶. Bu gelişme, anlaşma sağlanamazsa İsmet Paşa'ya hemen askeri harekate başlama yetkisi vermektir. General Mombelli ve General Pelle askeri harekate başlanılmaması için çaba gösterirken, General Harington ülkesinin görüşünü alabilmek için İstanbul'a gitmiştir. Ülkesinden gelecek cevabı beklemeyen, kendi inisiyatifi kullanarak İsmet Paşa'ya karşılıklı güvене dayanan ilişki kurmayı teklif etmiş, ayrıntılarla zaman kaybetmemenin gereği üzerinde durmuştur. Diğer temsilcilerle birlikte hazırlanan yeni proje 9 Ekim günü saat 19.00'da İsmet Paşa'ya sunulacaktır: General Harington bu toplantının insanlık adına tarihsel bir önem taşıyacağını vurgulayarak sorunlar ve çözümleri sıralamış, bunları kabul etmenin barış demek olacağını, Türkiye'nin karar vermesini, bu kararın savaşın yeniden başlamasını önleyici olmasını istemiştir. Bu aşamada Fransa ve İtalya da İngiltere ile birlikte hareket etmektedirler²⁷. Yeni şartları olumlu karşılayan Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'ya antlaşmayı izmalamaya yetkili olduğunu bildirmiştir²⁸, Başkomutan ve hükümetin isteğine Türkiye Büyük Millet Meclisi de katılmıştır.

25 Akgün, *a.g.b.*, s.55.

26 Güneş, *a.g.b.*, s.148; Genkur. Bşk. a.g.e., C.II, ks.6, kp.IV, s.116-135.

27 *T.B.M.M. Gizli, a.g.e.*, s.937-942; Akgün, *a.g.b.*, s.57-60. Aynı gün İngiltere'den gelen talimat Harington'a saldırı başlatma yetkisi veriyordu. Aynı gün Paris'te toplanan İtilaf devletleri temsilcileri Doğu Trakya'nın Yunanistan tarafından süratle boşaltılması kararını aldılar. Bu bunalım döneminde Sovyet Rusya'da yayımlanan Pravda gazetesinin 10 Ekim 1922 tarihli makalesi, Sovyetlerin konuya ilgi ve duyarlılığı açısından dikkat çekicidir. Genkur. Bşk. a.g.e., s.121-122, 133.

28 Atatürk, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C.IV, s.472; Güneş, *a.g.b.*, s.154.

Mudanya görüşmeleri süresince, konferansla ilgili 8 açık 6 gizli oturum yapan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde anlaşma şartları tüm detayları ile tartışılmıştır: Hükümet Mudanya'daki görüşmeleri askeri mesele olarak gördüğünü belirtirken, muhalefet konuyu yalnız askeri değil, aynı zamanda siyasi bir mesele olarak görmektedir. Genel olarak İsmet Paşa ile bağlantının Başkumandan tarafından yürütüldüğü, hükümetçe görüşüldüğü, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey tarafından Meclis'e bilgi olarak aktarıldığı görülür. Konferanstan amacın, İstanbul'un bize teslimi ve Trakya'yı bir an evvel Yunanlıların zulüm ve vahşetinden kurtarmak ve esas sahibine teslim etmek olduğu belirtilir. Mustafa Kemal Paşa, İtilaf devletlerinin askeri hareketimizi durdurmak, bizimse milli sınırlarımızı işgalden kurtarmak istediğimizi, bunu mutlaka savaşla gerçekleştirmek heveslisi olmadığını söyler. Düşüncemiz amaca süngü ile ulaşmak değildir. Düşman topraklarımızdan çıkarılırsa askeri harekate gerek yoktur. Bunun yöntemini de Mudanya belirleyecektir²⁹.

Mudanya Bırakışması metninin okunması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde söz alan Yusuf Kemal Bey, "Arkadaşlar! Bu mukavele-i askeriye ile Misak-ı Millimizin tamama tahakkukuna doğru bir adım atılmış olunuyor... bir buçuk ay sonra, zulüm ve işkence altında inleyen Trakyamız kurtulacak, Büyük Millet Meclisi'nin idaresi altına girecektir" demekte, bırakışmayı ülkemiz yararına yapılmış bir "Mukavele-i Askeriye" olarak tanımlamaktadır. Refik Bey (Konya), "...sulh-ü umumiye doğru şerefli bir adım atıldığını... sulhperverliğimizi.." vurgularken, İsmet Paşa'nın Mudanya'da gösterdiği çabaya Meclis adına teşekkür edilmesi önerisi kabul edilmiştir³⁰.

Mudanya sürecini yakından izleyen Türk basını, özel muhabirlerini Mudanya'ya göndermiş, Avrupa basınına da gelişmeleri izleyerek tüm ayrıntıları okuyucusuna iletme çabası içine girmiştir. Konuya çok yönlü yaklaşıtları, kamuoyunun ilgisini çekecek, bilgilendirecek haber ve yorumların özellikle Mudanya Bırakışmanın imzalanmasından sonra coşku ile verildiği görülür. "Zaferden Zafere", "Başkumandanımız Zaferimizin İlk Siyasi Semeresini Tebşir Ediyorlar", "Mudanya Zaferi...", "Türkiye Yeni Baştan Doğdu", "Büyük Müjde", "Yine Vazife Başına" gibi başlıklar kullanılmıştır.

"Zaferden Zafere"³¹ başlığı altında, Anadolu denizleri sahilinde parılayan Türk süngüsünün Rumeli'deki ata topraklarımıza doğru nurlu bir yol aldığı; ızdırap, kan, ölüm ve çetin bir mücadeleden sonra mutlaka kan dökmek, mutlaka birkaç bin memleket evladı daha kaybetmek hevesinde olmadığımız ve elde ettiğimiz büyük zaferin bizi idraksizliğe sürükleye-

29 T.B.M.M. Gizli, *a.g.e.*, s.860-872.

30 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.XXIII, s.345-351; Güneş, *a.g.e.*, s.141-155.

31 *Hakimiyet-i Milliye*, "Zaferden Zafere", (12.10.1922), s.1.

mediği belirtilmektedir. Gördüğümüz ilk eğilim üzerine derhal barış yolu tutulmuş, dokuz günlük çetin bir mücadele devresine girilmiştir. Büyük zafer siyasi semerelerini önümüze koymuş ve artık bunları birer birer toplama sırası gelmiştir. Bu sonuç, bir meydan savaşı zaferinden daha büyük bir zaferdir. Çünkü bu meydan savaşını kan dökmeksizin ve oradaki vatan parçasını, kardeşlerimizi vahşi bir düşman kını altında mahv ve perişan olmaksızın kazandık. "...görüyoruz ki dün sabah Türkiye'nin semalarında parlayan fecr, ta garb hudutlarımıza kadar sevinçli nurlar saçmıştır."

"Büyük Müjde" başlığı ile Abdullah Zühdü makalesinde;³² Protokolün kabul ve onaylanması yalnız barışa doğru atılmış bir adım değil, bizi milli hedefe bir an önce ulaştıracak önemli bir yolun açılmasıydı diyordu. Mustafa Kemal Paşa da, "bizi isteklerimizden men edecek ortada hiçbir mani kalmamıştır" demiştir. Kan dökülmeden barışın sağlanmasını arzu ediyordu. Bunu bütün dünyaya ispat ettik. Dünyada herkes kabul ederk bir orduyu muzafferiyete ulaştırmak gayet güç bir meseledir. Fakat muzaffer bir orduyu hedefe doğru süratle yürümekten "tevkif etmek", muzafferiyetten daha da güçtür. İşte, milli hükümet ve kumandanlarımız bu başarıyı da sağlayarak daha parlak bir nam ve san kazanmış oldular. Bu savaşla yapılacak bir harekattan üstün değilmidir? Hedef bilinmektedir; Misak-ı Milli. İki yol vardı: "Ya harb ya sulh tarikiyle hareket... Asıl marifet sulh tarikini bulmaktır". Bütün dünyayı hayretler içinde bırakan muzafferiyetlerimizle milli hedefin ancak bir kısmına ulaşılmıştır. Diğer kısmı için pekçok engel vardır. Biraz maziye, geçmiş günleri düşünün, "geçen mütareke ile bu mütareke arasındaki farkları düşününce... neler hissediyorsunuz". Artık kamuoyu sulh konferansını düşünmelidir. Paris gazetelerinden alınan bilgilere göre; Ankara hükümetinin barış konferansı için teklif ettiği 20 Ekim tarihi çok erken olduğundan bunun Kasım'a ertelenmesi, İzmir'in toplantı yeri olarak seçilmesine imkan kalmadığı için İtalyan şehirlerinden birinin veya Üsküdar veya Büyükkada'nın konferans yeri olarak tayini düşünülmektedir. Konferansın iki safhaya ayrılması; birincisinde Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'ın katılımıyla askeri, mali ve iktisadi konuların görüşülmesi. İkincisinde ise Cemiyet-i Akvam'ın himâyesinde boğazların serbestisinin görülmesi ve buna Rusya, Ukrayna, Gürcistan ve Bulgaristan'ın da katılımının sağlanması öngörülmektedir.

Yoruma yer bırakmayan bu görüşlerin yanısıra Bırakışma metni yayımlanmış³³, Mudanya'daki muhabirlerin ilk bilgi ve gözlemleri aktarılmıştır. Mudanya Bırakışmasının 11 Ekim 1922 günü sabahı imzalandığı, Yunan temsilcilerin durumlarının imzayı geciktirdiği, ancak bu durumun

³² Abdullah Zühdü, "Büyük Müjde", *Sabah*, (12.10.1922), s.1.

³³ *Hakimiyet-i Milliyet*, "Mudanya Konferansında Akdedilmiş Olan Mukavele-i Askeriye Metni", (12.10.1922), s.2; *Sabah*, "Mukavelename Sureti", (12.10.1922), s.1.

antlaşmanın imza ve uygulanmasına engel olamayacağı, hatta Yunanistan hükümeti tarafından verilecek cevap olumsuz bile olsa müttefiklerin taahhütlerini tamamen yerine getireceklerinin General Harington ve İsmet Paşa tarafından beyan edildiği duyurulmaktadır. Aynı gün yayımlanan İngiliz resmi tebliği³⁴ ve Türkiye Büyük Millet Meclisi resmi tebliği³⁵ 11 Ekim 1922 tarihlerini taşımakta, yukarıdaki bilgiler farklı ifadelerle aktarılmakta, bırakışmayı belirlenen tarihler içinde uygulatma görevinin müttefiklere ait olduğu açıklanmaktadır.

Aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey tarafından İtilaf devletleri İstanbul temsilciliklerine tebliğ edilmek üzere Mudanya'da bulunan Hamid Bey'e bir nota gönderilmiş; Mudanya Konferansı'nın amacı dile getirilerek, Trakya'nın bize teslimi sözkonusu olduğu andan itibaren, Yunanistan'ın barbarca hareketlerinin arttığı, buna Trakya halkının tahammül edemediği, Trakya'ya gönderilen komisyonların bu zulüm ve vahşete tamamen engel olamadıkları belirtilmiş, tek acil çözümün seri kararlarla Trakya'nın bir an önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne teslimi olduğu görüşü savunulmuştur³⁶.

14 Ekim tarihli Müttefik tebliğinde, Yunan askerlerinin Doğu Trakya'yı terk etmesi ve Büyük Millet Meclisi idaresine verilmesi için alınan önlemler ve heyetlerin görevleri sıralanmıştır. Müttefik kumanda heyeti idareyi Yunanlılardan teslim alacak ve mümkün olduğu takdirde hemen o gün Türk memurlarına devredeceklerdir³⁷. Müttefik generalleri 12 Ekim sabahı toplanıp, Mudanya Bırakışması'nın uygulanmasına ilişkin alınacak önlemlerin esasları hakkında birlik sağlamışlardır. Müttefik subaylardan oluşan komisyonlar iki güne kadar Tekfur Dağı'na ulaşacaklar ve Trakya'nın boşaltılmasında Fransız subayları Edirne'de, İtalyan subayları Lüleburgaz'da, İngiliz subaylar da Tekfur Dağı'nda görevli olacaklardır. Bir tabur kumandanının başkanlığında oluşturulacak komisyonlarda, diğer müttefik devletlerin iki subay muavini de bulunacaktır³⁸. 15 Ekim tarihli haberler, Mudanya Ateşkesi'nin bugün yürürlüğe girdiğine dikkat çekmekte, 15 gün sonra ilk jandarma memurlarımızın Rumeli topraklarına ayak basacaklarını duyurmaktadır. Müttefik komisyonları tahliye hazırlıklarına başlamışlardır. Tahliye birkaç noktadan başlayacak ve memurlarımız Trakya'ya gireceklerdir³⁹.

34 *Hakimiyet-i Milliye*, "Mudanya Konferansı Hakkında İngiliz Tebliği", (13.10.1922); *Sabah*, "İngiliz Tebliği-Mudanya Protokolü Nasıl İmzalandı?" (13.10.1922).

35 *Sabah*, "Tebliğ-i Resmimiz", (12.10.1922).

36 *Hakimiyet-i Milliye*, "T.B.M.M. Hükümeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey...", (12.10.1922), s.2.

37 *Hakimiyet-i Milliye*, "Müttefikin Tebliği", (16.10.1922).

38 *Hakimiyet-i Milliye*, "Muavele-i Askeriye Bugünden Başlıyor", (15.10.1922).

39 a.g.h.

Mudanya Ateşkesi sonrası verilen haberlerin belki de en ilgi çekici olanı, "Konferans Safahatına Dair Levhalar-İmza Neden Sabaha Kadar Gecikti? Mukaleme Memurunun Getirdiği Haber, Yazı Makinesi İşe Başlıyor"⁴⁰ ve "Tarihi Mudanya Protokolü Nasıl İmzalandı?"⁴¹ başlıklarını taşıyanlardır. General Harington Salı günü saat 17.00'de (10 Ekim 1922) Mudanya'ya gelmiş, General Charpy ve Mombelli ile gemide bir saat kadar görüşmüştür. Saat 18.00'de karaya çıkmışlar ve konferans başlamıştır. Herkes heyecanlıdır. İtilaf olacaktı, mesele yalnız imzaya kalmıştı. Görüşmeler saat 21.00'de bitti ve temsilciler gemilerine döndüler. Tekrar gelerek protokolü imzalayacaklardı. Çok uzun süre Müttefik temsilcilerinin gemilerinden inmemeleri, Yunan temsilcilerinin aldığı karşı tavra bağlanmaktaydı. Gece saat 03.00'te temsilciler karaya çıkmış, hemen görüşmelere geçilerek uzun protokol müsveddeleri okunmuş, hemfikir olduğunun belirlenmesinden sonra müsveddelerin temize çekilmesi işlemi başlamış ve bu iş saat 05.00'e kadar devam etmiştir. Saat 05.15 de dinlenmek üzere oturma ara verilmiştir.

Mudanya halkı geceyi ayakta ve uykusuz geçirmiş, görüşmelerin yapıldığı binanın etrafını doldurmuşlardır. General Harington sokak kapısına kadar inerek bandodan çeşitli parçalar istemiş, istediği parçalar çalınca bunları hayret içinde dinlemiştir. Protokolde, imzanın törenden başka birşey olmadığı anlaşıldığı zaman, halk kadar temsilciler ve özellikle de Franklin Bouillon büyük bir sevinç içinde idiler. Salonlarda olağanüstü bir hareket ve kaynaşma görülüyordu. 48 saatlik yorgunluk bu heyecan ve endişe içinde unutulmuş, müsveddelerin temize çekilmesi 3 saat 15 dakikada [!] bitirilmişti.

Saat 06.40 da herkes yeşil masanın etrafındaki yerini almış, iki lamba ve dışarıdan gelen beyazlıklar arasında ilk sözü alan General Harington, Yunan temsilcilerinin itirazlarını okumuş, İsmet Paşa'nın -ben bundan Yunan temsilcilerinin protokol içeriğini kabul etmedikleri anlamını çıkarıyorum- demesi üzerine açıklamalarda bulunmuş, imzaya asil yetkili kişilerin Paris'te bulunduğunu, üç güne kadar bütün imzaların tamamlanacağını temin etmiştir. Bunun üzerine vapurda bulunan Yunan subaylarının konferansa hiçbir öneminin olmadığı kabul edilmiştir.

Saat 06.43'te eller kalem ve hokkalara uzanmış, protokolün her sayfası ayrı ayrı imzalanmış, imza işlemi saat 07.01 de bitmiştir. İmza sonrası açık, kısa ve yumuşak bir sesle konuşma yapan General Harington, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine, Başkumandan Paşa'ya, İsmet Paşa'ya, Genelkurmay mensuplarına, Türkiye halkına ve temsilcilerine, Mudanya şehrine ayrı ayrı teşekkür ederek; "-Tanışmayarak geldik, dost olarak gidiyoruz ve bu hissi daima muhafaza edeceğiz" demiştir. İsmet

40 *Hakimiyet-i Milliye*, (13.10.1922)

41 *Sabah*, (12.10.1922).

Paşa kısa bir konuşma ile karşılık vererek, bu konferansın gerçek genel barışa giriş olacağı ümidinde olduğunu söylemiştir. Böylece, "Küçük Mudanya kasabası büyük bir eser vücuda getirecek tarihte büyük bir nam bırakmış oldu".

Mudanya Bırakışması'nın imzalandığı haberi İstanbul'da da olağanüstü heyecan uyandırmış, ilk defa İstanbul baştan başa kırmızı-beyaza boyanmış ve ay-yıldız kavuşmuştu⁴². Bu kez, Bab-i Âli de, geçen seferki soğukluğunu [Büyük Zafer'deki] bırakarak bütün resmi dairelerin süslenmesini emretmiştir. İkinci garip manzara, Rumların da bu bayrama katılarak bayrak çekmeleridir. Yabancı kurumlarda kendi bayraklarının yanına Türk bayrağını çekmişlerdir. Muazzam bir fener alayı düzenlenmiştir. Barışa esas demek olan bu mukavelenin barış konferansındaki başarımızın derecesini bile göstermekte olduğunu belirten İstanbul basını, bunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin büyük bir siyasi zaferi olduğunu sürekli tekrarlamaktadır. Bu zaferi Beyoğlu Yunan basını da saklamakta, Türklerin tam bir vatanperver olarak bu sonucu elde ettiklerini yazmaktadırlar: "Türkler ne kadar şadmani eyleseler, o kadar haklıdırlar. Çünkü bugün o milli emellerini tamamıyla tahakkuk ettirmişlerdir ve herkesin bir daha yerinden kalkmamak üzere gömdüğünü zannettikleri Türkiye'yi diriltmişlerdir...".

Mudanya Bırakışması'nın imzalanması yurtdışında da olumlu karşılanmış, görüş ve yorumlar Türk kamuoyuna kısa haber başlıkları ile yansıtılmaya çalışılmıştır⁴³: Türkiye, Mudanya ile yeniden doğuyordu. Doğu'da askeri çatışma tehlikesi giderilmişti. Barış konferansının toplanması için hiçbir erteleme yapılmamalı, bu ay sona ermeden toplanılmalıydı. İtalya'da memnuniyetle karşılanan antlaşma ağır bir göreve işaret etmektedir; doğuda kesin barışın sağlanması. Yunan basını, Mudanya Bırakışması'nın Yunanistan Hükümeti tarafından kabul edildiğine hiç şüphe etmemek gerektiğini belirtmekte ve imza haberinin Atina'da soğukkanlılıkla karşılandığı vurgulanmaktadır.

Protokol, İngiliz basını tarafından ayrıntılarıyla incelemeye alınmakta, genelde doğu barışına doğru atılmış kesin ve önemli bir adım olarak

42 *Hakimiyet-i Milliye*, "Mudanya Zaferi ve İstanbul'daki Tesirleri-Bir Anda Bab-ı Ali, Ecnebler hatta Rumlar Sancağımızı çekmiş ve her tarafta Ay-Yıldız Yükselmiştir", (13.10.1922), s.1; İstanbul sokaklarının donandığı, milli şenliğimize barışa belki bizden çok muhtaç olan yabancıların da katıldıkları, hatta matem tutması gerekenlerin bile zahiren buna katılır gibi göründükleri bildirilir. İki gündür İstanbul, düğün dernek içindedir. Abdullah Zühdi, "Yine Vazife Başına", *Sabah* (13.10.1922).

43 *Hakimiyet-i Milliye*, "Mukavele-i Askeriye'nin Hariciyedeki Tesirleri-Fransız ve İtalyan Gazeteleri-" (15.10.1922); *a.g.g.*, "İtalyanlar Pek Memnun Kaldılar", (15.10.1922); *a.g.g.*, "İngiliz ve Yunan Matbuatı", (15.10.1922); *a.g.g.*, "Yunanlılar Mukaveleyi İmzaya Karar Verdiler (15.10.1922); *a.g.g.*, "Mudanya Mütarekesi ve Haricteki Tesirleri" (17.10.1922); *Sabah*, "Atina'da Yeis ve Nevmedi Hüküm-Ferman", (13.10.1922); *a.g.g.*, "Mudanya Mukavelesi Avrupa Matbuatını Memnun Etti", (12.10.1922).

değerlendirilmektedir. Fakat daha çözümlenmesi gereken pek çok mesele vardır. Birakişmanın uygulanması zorlukla yerine getirilebilecektir. Türklerin arzuları tatmin olmaktadır. Mudanya Birakişması'nın imzalanmasında Fransa önemli bir rol oynamıştır. Atina, askeri antlaşmanın imzalanmasına karar vermek için çok sıkıntı çekmiş, geceli gündüzlü görüşmelerden sonra, Yunanistan'ın hiçbir şeye hayır diyecek durumda olmadığı düşüncesi ağırlık kazanmış, ihtilal hükümeti üyelerinden başka birçok adam da davet edilerek düşüncelerine başvurulmuştur. Sonuçta, protokolün derhal imzalanması kararlaştırılmıştır. Bu görüşmelere Atina'ya giderek katılan General Mazarakis, açıklamalarda bulunmuş, durumun hiçbir şekilde değiştirilme imkanı bulunmadığını anlatmıştır. Yunan hükümetince tartışılan iki önemli noktanın, Trakya'daki sivil halkın tahliyesi ve sürenin uzatılması olduğu belirtilmektedir.

Fransız basınının tümü Mudanya konferansında Türkiye'nin gösterdiği barış düşüncesini ve dost hareketini takdirle karşılamakta, uzun makalelerde dostane düşünceler dile getirilmektedir. Antlaşma, Ankara Antlaşması'nın maddelerine ve ruhuna uygun bulunmaktadır. Güvenlik ve bağımsızlık teminatı ile bugün Türkiye'nin ihya edildiği, ancak dünyanın geleceğini tayin eden 1918 müttefik muzafferiyetinin unutulmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Boğazların kapatılmasına engel olmak gereği de ayrıca belirtilir.

Genel olarak Mudanya Ateşkesi dünya ve doğu barışı için olumlu karşılanırken, İngiliz Başbakanı Lloyd George'un Manchester'da yaptığı açıklamalar tepkilere neden olmuştur⁴⁴. Lloyd George'a göre, İngiliz hükümeti doğuda barış yolunu tutmuş ve bunu sağlamıştır. İngiltere bu barışı fazlasıyla General Harington'a borçlu olduğu kadar, Lord Curzon'un sabır ve gayretine de borçludur. Eğer General Harington'ca, şark zihniyeti üzerine etki eden, kuvvet gönderilmesi suretiyle kararlılık ve dayanıklılık gösterilmese idi, barışın gelişmesi imkan dışında idi. İngiliz hükümeti hareketinde üç amaç takip ediyordu. Birincisi, boğazların bütün milletlerin ticareti için serbestisinin sağlanması idi. İkincisi, savaşın Avrupa'ya yayılmasına fırsat vermemektir. Çünkü bu yüzden meydana gelecek işgaller tasavvur edilemezdi. Üçüncüsü, son altı yedi sene zarfında Anadolu'da meydana gelen müthiş olayların İstanbul ve Yunanistan'da tekrarını men etmektir. Durum çok tehlikeli idi. Bundan dolayı kararlılık ve dayanıklılık içinde hareket etmemiz gerekiyordu. Askeri uzmanlarımız boğazların iki tarafını tutmadıkça, boğazların serbestliğini sağlayamayacağımızı ihtar ettiler. Fransa'yı takip etse idik, Kuva-yi Milliye Çanakkale'ye gelecek ve boğazları geçmeye çalışacaklardı. İstanbul'a geleceklerdi. "Birinci sınıf muharibe karşı blöf" tecrübesinde bulunmak adet değildir. Türkler de ne olsa birinci sınıf muhariptir. Blöf ancak korkaklara karşı yapılabilir. Eğer isterseniz diyebilirsiniz ki biz Türklere karşı tehdidatta

⁴⁴ *Sabah*, "Lloyd George'un Nutku", (16.10.1922), s.1, *Hakimiyet-i Milliye* "Lloyd George'un Ma'hud Nutku", (19.10.1922), s.2.

bulunduk". Ancak kesin karar vermemişseniz tehdit daima hatadır. Biz sadece tehditlerde bulunmadık, kesin karar da vermiştik. Türkler bunu anlamış oldukları içindir ki şu anda barışı elde etmiş bulunuyoruz.

Londra basını bu konuşmayı eleştirmiş ve bunu Lloyd George'un yeni bir seçim işi veya iktidardan çekilmesini duyurması şeklinde kabul ettiklerini belirtmişlerdir⁴⁵.

Lloyd George'un bu konuşması Büyük Millet Meclisi'nde de yankı bulmuş ve görüşme açılmasına neden olmuştur. Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, Mudanya Bırakışması'nın imza edildiğine ilişkin notayı resmen okuduğu zaman söylediği sözleri hatırlatarak; bırakışmanın önemini takdir ettiğini, bunun Büyük Millet Meclisi'nin barışseverliğinin en büyük delili olduğunu, barış konferansında haklarımızın incelenmesi vadelerine esas olması nedeniyle ve barışa bir an önce ulaşmak için imza edildiğini, bu konuda bir tehdit olmadığını, ateşkesin bir tehdide boyun eğme sonucu imza edilmediğini, karşımızda bulunanların da barış ümidi-ne dayanarak imza ettiklerine inandığını, konuşmanın geçmişe ilişkin olaylar münasebetiyle yapılmış olduğunu, yayınlanan beyanatın bir özetten ibaret olduğunu belirtmiştir. Mudanya Konferansı için, Büyük Millet Meclisi Orduları İstanbul'u tehdit ederken bir teklif gelmiş, gelen teklif milli isteklerimizi bir an önce sağlayacak içerikte olduğu görüldüğünden kabul edilmiştir. Görüşme esnasında Osman Bey'in, "Bu mukavelename-nin imzası yüzünden asıl korkan Loyd Corc'dur"⁴⁶ sözleri işitilmiştir.

İngilizler, Mondros'u imzalattıkları Türkler karşısında yenik görünmemek için çaba harcıyor, mevcut durumu İngiliz hükümeti ve basının bir kısmı içine sindiremiyordu. Hatalar temelde Kurtuluş Savaşında, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra izlenmeye başlanan politikalara bağlanıyor, Mudanya öncesi çabaların bu hataları örtmeye yönelik olduğu yorumları yapılıyordu. Mondros Ateşkesi'nin imzalanması, "Mr. Lloyd George'un son macerasının faturası ödenmiş oldu" biçiminde aktarılmıştır. İngiliz politikasının iflası, O'nun uygulayıcısı Lloyd George hükümetinin sonunun geldiğinin de kanıtı olmuş, hükümet 19 Ekim 1922 de istifa etmiştir. Lloyd George'un Türkiye karşısındaki hezimetini politik yaşamının da sonu olacaktır⁴⁷.

16 Ekim 1922 tarihinde Bursa'ya gelen Mustafa Kemal Paşa'ya Sadr-ı azam Tevfik Paşa bir telgraf çekerek; yakında toplanması gereken barış konferansına İstanbul ve Ankara delegelerinin birlikte katılmalarının uygun olacağı ve bu amaç ile önceden bir zatın görüşmek üzere İstanbul'a gönderilmesi isteği, Mustafa Kemal Paşa tarafından, "...Sulh

45 *Hakimiyet-i Milliye*, "İngiliz Matbuatının Şedid Tenkitleri", (19.10.1922).

46 *Hakimiyet-i Milliye*, "Dün Meclis'te Pek Mühim Hararetili Müzakereler Cereyan Eyledi-Dördüncü Celse", (19.10.1922) s.2.

47 Aybars, a.g.b., s.72-75, 77.

konferansında Türk Devleti yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından temsil olunur” sözleri ile reddedilmiş⁴⁸. Saltanatın kaldırılması süreci başlamıştır.

Sonuç olarak, üçbuçuk yıl süren savaşın Büyük Zafer’le getirdiği askeri başarı Mudanya Bırakışması ile değerlendirilmiş, bu açıdan Mudanya Bırakışması hem bir sonuç, hem de yeni Türkiye için bir başlangıç olmuştur.

Türk Kurtuluş Savaşının askeri yönü kapanmış, Yunan ordusu ve yönetimi toparlanamayacak duruma getirilmiştir. Türk-Yunan savaşı olarak gösterilen savaşın bırakışma aşamasında Yunanistan’ın bulunmaması ise ayrıca düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken bir konudur.

İngiltere yalnızlığa itilerek, tehditlerine karşılık verilerek Türk-İngiliz savaşı olasılığı ortadan kaldırılmıştır. İngiliz Doğu politikasının iflası belgelenmiştir.

Üç büyük devlet ilk kez Mudanya’da, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile eşit koşullarda bir konferansa katılmışlar ve Türk Kurtuluş Savaşının sonuçlarını kabullenmişlerdir. Bu aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin hukuksal varlığının onaylanmasıdır.

Mudanya Bırakışması’nın imzalanması Mondros ve Sevr’i ortadan kaldırmış, yeni bir barışın yolunu açmıştır. Doğu Trakya savaşı geride bırakılmakta, İstanbul ve Boğazların da barış sonrası Türklere bırakılacağı ilkesi benimsenmektedir.

İç ve dış kamuoyunun tepkisi Türkiye açısından olumludur. Bu konferans Türkiye’ye istikrar yolunu açarken, İngiltere ve Yunanistan’da siyasi bunalımlara neden olmuştur.

I. Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı’nın galipleri arasındaki çekişmede; İsmet Paşa’nın konuya hakimiyeti, iyi düşünülmüş, kararlı, sabırlı tutumu, Mustafa Kemal Paşa ile birbirini tamamlayan diyalogu ve sezgisi, Türkiye Büyük Millet Meclisini başarıya, İsmet Paşa’yı da temsilci olarak Lozan’a götürecektir.

Tüm bu gelişmelerde kuşkusuz Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’nın ileri görüşlülüğü ve yönlendiriciliği, nereye kadar gidileceği ve nerede durulması gerektiğine hızlı ve doğru karar verme gücü, tahriklere kapalı, kıskırtıcı olmayan tutumu çok önemli rol oynamıştır.

48 Atatürk, *Nutuk*, C.III, s.1236-1237.